

СТРАТЕГИИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА БИОЛОГИЧНИТЕ СТОПАНСТВА

Милена Тодорова Тодорова

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

Катедра „Аграрна икономика“

Резюме: Актуалността на темата се определя от възможностите, които предлагат биологичните стопанства. Те се свързват с опазване на околната среда и човешкото здраве, както и с възможността за акумулиране на приходи чрез природосъобразни практики. Проблемът, свързан с преминаването към стартиране на производство в биостопанства, е необходимостта, по-голям брой производители да осъзнаят нуждата от такъв тип производство. Основната цел на публикацията е да бъдат изведени хипотетични пътища за развитие на биопроизводството в България. Задачите на изследването са: ретроспективен анализ на Общата селскостопанска политика (ОСП); открояване на възможностите за финансиране на биопроизводствата по ОСП; анализ на развитието на биопроизводството в България и извеждане на възможни сценарии.

Ключови думи: биопроизводство, биостопанство, ОСП, България, Европа.

JEL: Q14, Q18.

STRATEGIES AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF ORGANIC FARMS

Milena Todorova Todorova

D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

The Department of Agrarian Economics

Abstract: The topicality of the theme is determined by the possibilities offered by organic farms. These relate to environmental and human health as well as the possibility of accumulation of income by environment friendly practices. The problem with the switch to start production in an organic farm is the need for a large number of manufacturers to realize the need for this type refitted. The main objective of the publication is to outline hypothetical pathways of organic production in Bulgaria. The objectives of the study are: a retrospective analysis of the common agricultural policy; highlighting funding opportunities for bioprocess CAP; analysis of the development of organic production in Bulgaria and development of scenarios.

Keywords: organic production, organic farm, CAP, Bulgaria, Europe.

JEL: Q14, Q18.

Увод

Темата е актуална поради възможностите, които предлагат биологичните стопанства, а именно: опазване на околната среда и човешкото здраве; възможност за реализиране на приходи чрез практики, щадящи

природата. Основната цел на изследването е да бъдат изведени възможни насоки за развитие на биопроизводството в България. Задачите на разработката са: ретроспективен анализ на Общата селскостопанска политика; открояване на възможностите за финансиране на биопроизводствата по ОСП; анализ на развитието на биопроизводството в България и извеждане на възможни сценарии.

1. Ретроспективен анализ на ОСП

Общата селскостопанска политика на Европа възниква като идея през 1957 г., а реално започва да функционира през 1962 г. По своята същност ОСП е създадена, за да обезпечи гражданите на ЕС с храни, отговарящи на високи качествени стандарти на приемливи цени. Също така като важна цел се определя и осигуряването на нормален стандарт на живот на селскостопанските производители¹.

В хронологичен аспект развитието на европейската политика в областта на селското стопанство преминава през различни периоди. Графично представени ключовите моменти в еволюцията имат следната последователност:

Фигура 1. Историческо развитие на Общата селскостопанска политика

¹ Исторически за основател на ОСП се приема Сико Маншолт. Той полага устоите на европейската селскостопанска политика, а именно гарантирани цени и справедливо разпределени субсидии между държавите членки. Сико Маншолт е холандски фермер и политик и водещият основател на европейската селскостопанска политика.

През 1957 г. Римският договор се подписва между шест западноевропейски държави. Като цели на ОСП са определени осигуряването на храна на достъпни цени за Европейския съюз и подпомагане на производителите в областта на селското стопанство.

Въвеждането в действие на ОСП през 1962 г. и следващите години водят до производството на все повече храна. Хранителните продукти са на приемливи цени, а производителите получават финансово подпомагане. Това води до постигане на високи резултати от провежданата политика.

През осемдесетте години на 20 век високата продуктивност на селското стопанство води до пренасищане на пазара с храни. Наблюдава се дисбаланс между търсенето и предлагането, което налага търсенето на нови пътища за реализиране на провежданата политика в областта на селското стопанство.

Поради необходимостта от промяна през 1992 г. ценовата подкрепа е редуцирана. Премахва се към пряко финансово подпомагане на производителите. *Налага се принципът на устойчиво дългосрочно развитие чрез полагане на повече грижи за околната среда.*

Реформите, започнали през деветдесетте години, продължават и в новия век с европейската програмата Agenda 2000². В програмата са заложили следните главни цели, свързани с ОСП (Comission of european communication, 1999):

- по-висока пазарна ориентация и повишаване на конкурентоспособността;
- безопасността и качеството на храните;
- стабилизиране на доходите на земеделските производители;
- засилена интеграция на проблемите на околната среда в ОСП;
- развиване на жизнеспособността на селските райони и засилена децентрализация.

В резултат на реализиращите се промени в ОСП през 2003 г. се забелязва, че селскостопанските производители са по-пазарно ориентирани. Те получават преки помощи. В замяна са длъжни да съблюдават определени стандарти в дейността си.

Приемането на нови страни – членки в Европейския съюз през 2004 г. и 2007 г. води до промяна в селско стопанство и селските райони на Евросъюза. Това налага необходимостта от провеждането на нови реформи в ОСП.

През 2011 г. започват обсъжданията по новите промени в ОСП. През 2013 г. след одобрение от Европейския парламент са приети изменения в следните направления (Политиките на Европейския съюз: Селско стопанство):

² Програмата Agenda 2000 е насочена към реформа на ОСП, регионалните политики и създаването на нова финансова рамка на Европейския съюз.

- засилване на конкурентоспособността на сектора чрез задоволяване на хранителните нужди по начин, щадящ околната среда;
- насърчаване на устойчивото развитие и иновациите с инструменти за подпомагане на екологично чистото производство (биопроизводство);
- подпомагане на заетостта и растежа в селските райони с поставен акцент върху биостопанствата.

Горепосочените изменения касаят периода 2014–2020 г. Те се прилагат и за двата стълба на ОСП.

Първият стълб е директни плащания и обща организация на пазарите. В годините между 2014–2020 държавите–членки ще изплащат директните помощи съгласно условията на шест схеми на ОСП. Три от тях са задължителни за прилагане от всички страни на ЕС, а именно (Великов, Георгиев, 2015):

- базова схема за директни плащания;
- зелени директни плащания;
- схема за млади земеделски стопани.

Останалите схеми се прилагат по желание на конкретната членка на Европейския съюз (ЕС). Във връзка с директните плащания е важно да се отбележи, че са определени задължителни условия за екологизиране на земеделието, чието неспазване води до значителни санкции.

По отношение на общата организация на пазарите е необходимо да се отбележи, че инструментите за постигането ѝ са множество (Великов, Георгиев, 2015). Сред всички тях постоянно действащите са насочени към регулации на качеството на храните.

Вторият стълб е развитие на селските райони. Приоритетите за развитие на селските райони, върху които акцентира ОСП 2014-2020, се обобщават в шест направления. Те са:

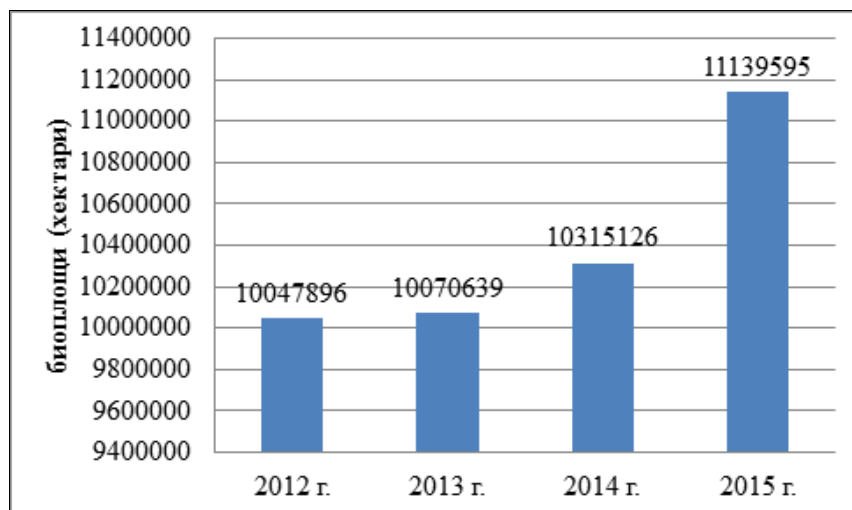
- трансфер на знания и подпомагане на иновациите;
- издигане на конкурентоспособността на земеделските стопанства на по-високо ниво;
- по-добра организация на хранителната верига, хуманно отношение към животните и минимализиране на риска;
- минимализиране на вредните въздействия върху околната среда;
- пълноценно използване на ресурсите и подпомагане на екологоориентираната икономика в областта на селското стопанство;
- увеличаване на заетостта и намаляване на бедността в селските райони.

Както и при първия стълб на ОСП, съществуват задължителни еко-цели. Те се свързват с управлението на земята и борбата с климатичните промени. При неизпълнението им се налагат санкции.

В обобщение на разгледаното дотук може да се каже, че в ОСП са реализирани редица промени, целящи адаптирането на политиката към съвременните нужди на обществото. За периода 2014–2020 се поставя особен акцент върху екологични аспекти. Те имат важна роля в съвременното стопанство, защото без балансирана и запазена природна среда е невъзможно провеждането на устойчива селскостопанска политика.

2. Подходи и политики за стимулиране на биостопанствата

На европейско ниво главният подход за стимулиране на биостопанствата е ОСП. През годините от въвеждането си до наши дни ОСП търпи множество промени, като след реформата от 2013 г. главният акцент за продоволствено осигуряване на европейското население се преосмисля в посока производство чрез опазване на околната среда. Все по-усилено се работи за интегриране и по-широко развитие на биопроизводството. Това е видно от нарастването на биоплощите:

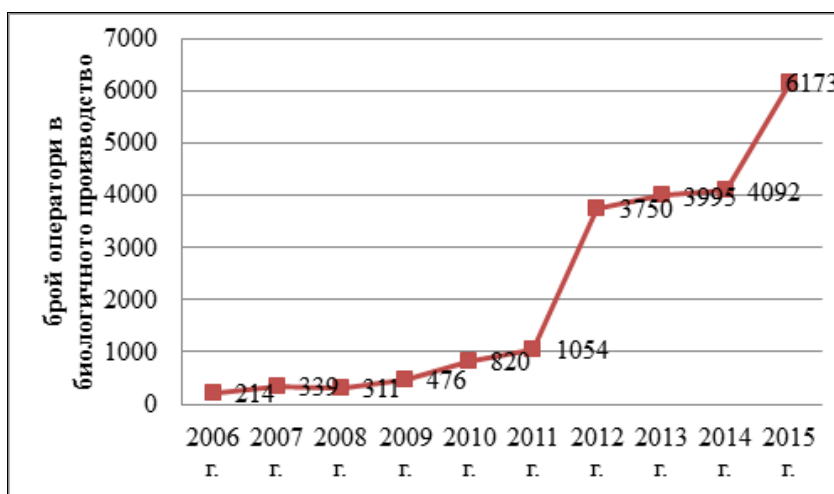
Фигура 2. Темп на нарастване на биоплощите в ЕС³

Средствата, отпускани за подпомагане по ОСП, се осигуряват от Европейския фонд за гарантиране на земеделието (ЕФГЗ) и Европейския

³ Фигурата е разработена от автора на база данни от Евростат.

зеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР)(Европейска комисия: Земеделие и развитие на селските райони). Немалка част от финансовата помощ се отделя за подпомагане на биостопанствата, което рефлектира върху нарастването на биоплощите в ЕС (вж. фиг. 2).

В България през последните няколко години биологичното производство се развива с бързи темпове (фиг. 3).

Фигура 3. Темп на нарастване на биоператорите в България⁴

От Фигура 3 е видно, че темпът на нарастване на операторите в областта на биопроизводството в България е в процес на постоянен растеж, което е резултат на провежданите в страната ни политики. Последните са израз на усилията на Европа – чрез ОСП да се произвеждат екологично чисти продукти.

Като основни причини за увеличаването на биостопанствата могат да се открият са:

- подпомагане на биологичните производители както по изтеклата Програма за развитие на селските райони (ПРСР) 2007–2013 г., така и по същата програма за текущия програмен период 2014–2020;
- осъзнатите ползи за околната среда и селските райони, както и нарастващата информираност, в съчетание с желанието на потребителите да се хранят здравословно.

⁴ Фигурата е разработена от автора на база на информация от: МЗХ, Аграрен доклад 2015 и Евростат.

За периода до 2013 г. българските производители могат да кандидатстват за евросубсидии по Програмата за развитие на селските райони 2007–2013, по мярка 214 „Агроекологични плащания”.

В Програмата за развитие на селските райони 2014–2020, за разлика от предходния период, се акцентира повече върху биопроизводството. Програмата предлага подкрепа за биопроизводителите чрез следните конкретни мерки:

- Подмярка 11.1 – Плащания за преминаване към практики и методи за биологично земеделие
- Подмярка 11.2 – Плащания за поддържане на практики и методи за биологично земеделие

По подмярка 11.1 се подпомагат земеделски стопани, чиито стопанства са в период на преход от конвенционално към биологично производство. Предоставяната помощ е за период от пет години, като съществува вариант за удължаване на срока с две допълнителни години (Програма за развитие на селските райони 2014–2020).

По подмярка 11.2 се подпомагат земеделски стопани, които са сертифицирани от Контролиращо лице⁵, затова, че парцелите им са преминали периода на преход към биологично производство. Кандидатите за подпомагане поемат ангажимент да прилагат методите на биологично производство за период от пет последователни години. След изтичане на петгодишния период на ангажимента кандидатите могат да удължават ангажимента си ежегодно до изтичане на програмния период (Програма за развитие на селските райони 2014–2020).

В обобщение на разгледаните подходи и политики за стимулиране на биостопанствата могат да се направят следните изводи:

- ✓ първо – наблюдава се значителен темп на нарастване на биоплощите и биооператорите както на ниво ЕС, така и в България;
- ✓ второ – налице са възможности и предпоставки за продължаване на развитието на биопроизводството;
- ✓ трето – прилаганите мерки за стимулиране на биопроизводителите дават резултат не само поради нуждата от опазване на околната среда, а и поради все по-осъзнатите ползи от здравословното хранене с екологично чисти храни.

⁵ Според Информационния регистър на лицата, получили разрешение от министъра на земеделието и храните да осъществяват контрол за съответствие на биологичното производство, техният брой е 15.

3. Сценарии за развитие на биопроизводството в България

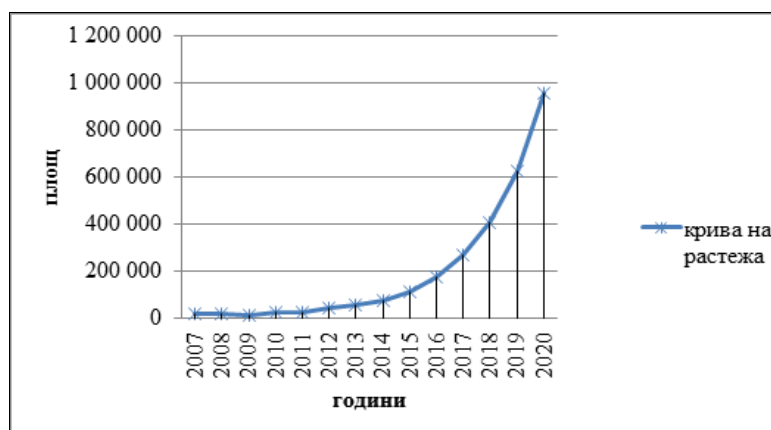
Методът на сценариите е комплекс от хипотетични събития, позволяващи определяне на възможни бъдещи решения. Методът на сценариите има ключово значение при разглеждането на процеси, които са нови или сравнително нови за обществото (Павлов, 2013).

Оптимистичен сценарий

Биологичното производство е стратегически приоритет в политиката за устойчиво развитие на земеделието в България. То е един от акцентите на Общата селскостопанска политика за периода 2014–2020 г.

Земеделските стопани в България имат възможността да постигнат устойчивост, конкурентоспособност и да се изправят пред изменението на климата с подкрепата на ОСП 2014–2020. Значим процент от директните плащания е обвързан с три екологосъобразни земеделски практики: диверсификация на културите, поддържане на постоянни затревени площи и запазване на 5 % от районите, представляващи екологичен интерес (Европейска комисия: Земеделие и развитие на селските райони).

Данните от проведеното проучване сочат, че биопроизводството се развива с постоянни темпове. Според Министерството на земеделието и храните ще се запазят тенденциите за увеличаване броя на биологичните оператори и размера на площите в система на контрол, същевременно така ще се увеличава видовото разнообразие на отглежданите по биологичен начин култури и животни. С оглед на екоцелите на ОСП, както и на човешката здраве, е необходимо продължаване на екологосъобразната линия в областта на селското стопанство на България. Ето защо в разглеждания сценарий се предлага преминаване във възможно най-пълна степен към биопроизводство. Разглеждайки тази възможност, можем да открием следните хипотетични резултати към 2020 г.:

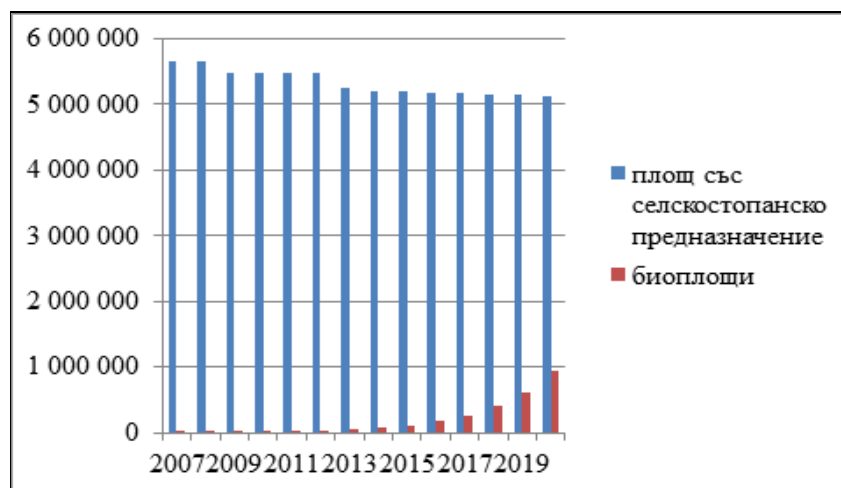

Фигура 4. Ръст на биоплощите в България в ха

При калкулациите са използвани следните стъпки:

- проучване, събиране и обработка на данни за площите от 2007 до 2014 г.;
- изчисляване на осреднения процент на растеж за горепосочения период;
- прилагане на процента като темп на прираст за периода от 2014 до 2020.

Площта със селскостопанско предназначение в страната ни през 2014 г. е 5 192 940 ха, а през 2015 е 5 202 752 ха (БАНСИК 2015). На база на тези данни можем да изведем следното графично сравнение:

Фигура 5. Ръст на биоплощите спрямо общата площ със селскостопанско предназначение в България

Биоплощите през 2020 г. ще бъдат приблизително един милион хектара, като ще заемат приблизително една пета от площите със селскостопанско предназначение.

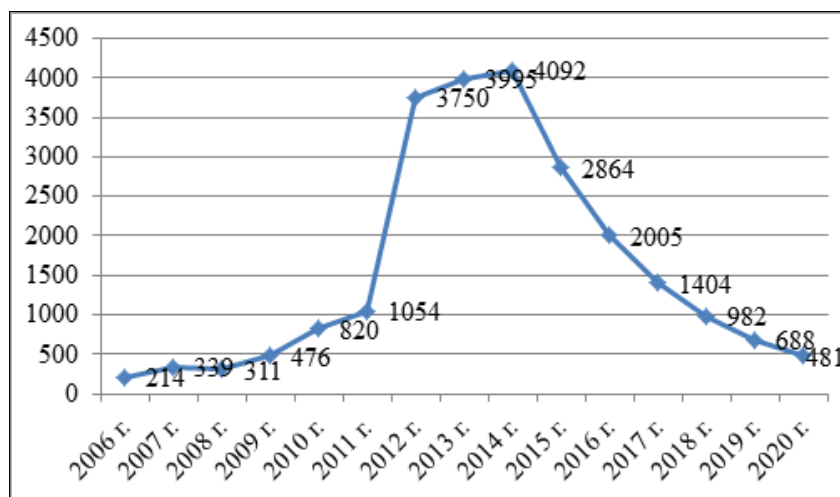
Песимистичен сценарий

Сценарият, изключващ биологичните стопанства, с оглед на икономически интереси, запазващи статуквото на конвенционалното стопанство като основно, предполага ограничаване или прекратяване на функционирането на биостопанствата.

Резултатите на национално ниво от този сценарий ще се отразят в следните посоки:

- засилване на вредите върху околната среда;
- вреди за човешкото здраве;
- намаляване на трудовата заетост;

- неизпълнение на ангажиментите на България по ОСП и всички свързани с нея стратегии и политики на ЕС.

Фигура 6. Темп на спад на броя на биоператорите

Реалистичен сценарий

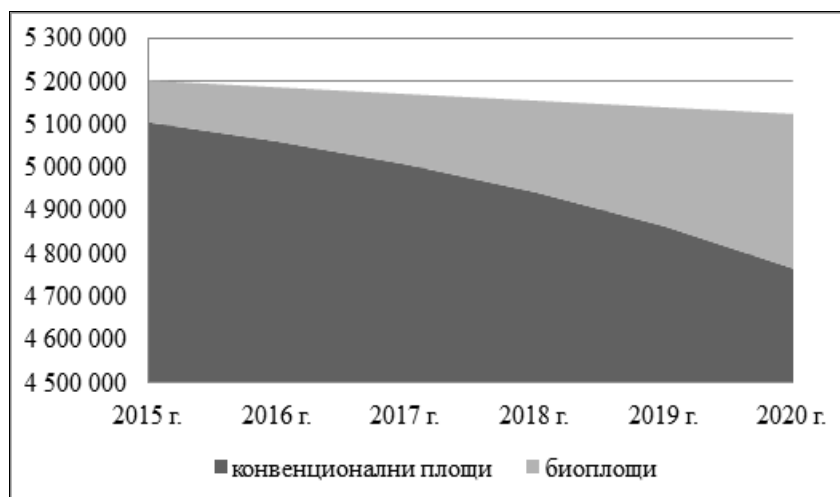
От една страна, конвенционалното стопанство включва използването на широк набор от почвени обработки, изкуствени торове, пестициди, антибиотици и хормони (Николова, 2013). То има потенциала да задоволи хранителните нужди на населението. От друга страна, биологичното стопанство залага на екологичния начин на производство, но добивите са по-ниски.

Въпреки това с оглед на изхранването на населението и опазването на околната среда и човешкото здраве би било реалистично да се продължи използването до известна степен на конвенционалния подход, но при продължаващо интегриране на биопроизводството. Интегрираното производство съчетава традиционните методи и модерните технологии чрез прилагане на нови знания и техники (Европейски икономически и социален комитет).

Важно е да отбележим, че интегрираното производство не отрича биологичното, а поставя акцент върху него във връзка с производството на храни по възможно най-щадящ начин за околната среда и човешкия вид (Николова, Линкова,; Кръстева, 2016).

При реалистичния сценарий частично се запазва ролята на конвенционалното производство, но с акцент върху опазването на околната среда чрез интегриране в най-рационална степен на биопроизводство. Това виждане се основава на идеята, че при реализирането на биопроизводство се

намаляват във възможно най-пълна степен негативните екопоследствия от конвенционалното производство (Николова, Сирашки, 2013).

Фигура 7. Заети площи от конвенционално и биопроизводство в ха

Във Фигура 7 се забелязва, че площите, заети от конвенционално производство, бележат плавен спад за сметка на постепенния прираст на биологичните площи.

Изводи

В резултат на получените данни от изследването може да се каже, че съществуват перспективи за развитие на биологичното земеделие в страната. Немалка част от земеделските производители са се насочили към биологичното производство.

Разгледаните сценарии очертават възможни пътища за бъдещето развитие на биопроизводството в България. Оптимистичният сценарий залага основно на биопроизводството, но с оглед на продоволственото осигуряване би бил трудно реализуем. Песимистичният дава представа за евентуални негативни тенденции в българския аграрен сектор. Като най-изпълним към настоящия момент се очертава реалистичният сценарий. Това виждане се налага, защото биопроизводството има важна роля за опазването на околната среда и човешкото здраве, но предвид спецификата си (неизползване на изкуствени препарати, торове и т.н.) не може да осигури достатъчно висока продоволствена производителност както конвенционалното производство.

Производството на биологични продукти е скъпо начинание, за което бъдещият биопроизводител трябва да има ясна визия за ползите от него и възможностите за подпомагане на начинанието му.

Използвани източници:

Comission of european communication. (1999). *Directions towards sustainble agriculture*.

Eurostat. <http://ec.europa.eu/eurostat>

Общата селскостопанска политика – Историята продължава. Изтеглено на 11 2016 г. от ec.europa.eu

Аграрен доклад 2015. Изтеглено на 11 2016 г. от Министерство на земеделието и храните: <http://www.mzh.government.bg>

БАНСИК 2015. Изтеглено на 11 2016 г. от <http://www.mzh.government.bg>

Великов, И; Георгиев М. (2015). *Наръчник „Как да развиваме устойчиво селско стопанство, подпомагано от ОСП 2014-2020“*. Екологично сдружение За Земята.

Европейска комисия. Изтеглено на 11 2016 г. от ОСП във Вашата страна: http://ec.europa.eu/agriculture/cap-in-your-country/index_bg.htm

Европейска комисия: Земеделие и развитие на селските райони. Изтеглено на 11 2016 г. от http://ec.europa.eu/agriculture/cap-funding/index_en.htm

Европейски икономически и социален комитет. *Становище на специализирана секция "Земеделие, развитие на селските райони и околна среда" относно "Интегрирано производство в ЕС"*.

ЕК ГД "Комуникации", *Политиките на ЕС: Селско стопанство*. Изтеглено на 11 2016 г. от <https://europa.eu>

Информационен регистър на лицата, получили разрешение от Министъра на земеделието и храните да осъществяват контрол за съответствие на биологичното производство. <http://bioregister.mzh.government.bg/front/controllers>

Николова, М. (2013). *Екологично и устойчиво развитие на агрофирмата*. АИ Ценов.

Николова, М., Сирашки, Г. (2013). *Аграрна екология*. Свищов: АИ Ценов.

Николова, М., Линкова, М., Кръстева, И. (2016). Възможности и проблеми на интегрираното производство в агросектора. *Алманах научни изследвания*, 23.

Павлов, П. (2013). Перспективи за развитието на възобновяемите енергийни източници в България. *Годишен алманах. Научни изследвания на докторанти на СА Д. А. Ценов - Свищов*.

Политиките на Европейския съюз: Селско стопанство. Изтеглено на 11 2016 г. от http://ec.europa.eu/agriculture/cap-overview/2014_bg.pdf

Програма за развитие на селските райони 2014-2020. Изтеглено на 11 2016 г. от Структурни фондове на ЕС:
https://www.eufunds.bg/images/eu_funds/files/Rural_Development_Programme_2014_2020/programa_za_razvitie_na_selskite_raioni.pdf